

УДК 343.92

О.М. ЛИТВИНОВ, канд. юрид. наук, доц.,
Харківський національний університет внутрішніх справ

МЕТОДИ ВПЛИВУ В СИСТЕМІ МЕХАНІЗМУ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Ключові слова: методи впливу, механізм протидії злочинності

Загальновідомо, що методи впливу – категорія універсальна. Характерно, що найчастіше їх розглядають не виправдано широко, від чого кількість методів переходить межі засвоєння та використання, що в кінцевому підсумку породжує проблему. У цьому зв'язку представляється доцільним провести теоретичне дослідження системних підстав їхнього застосування, тим більше, що методи кримінологічного впливу є однією з найважливіших характеристик як діяльності із протидії злочинності, так і механізму її здійснення. З цього новизна роботи полягає в обґрунтуванні доцільності розгляду та визначення системних характеристик кримінологічного впливу в механізмі протидії злочинності.

Методи впливу в сучасній українській кримінологічній науці досліджені доволі широко в роботах О.М. Бандурки, В.В. Голіни, Л.М. Давиденка, О.М. Джужі, А.Ф. Зелінського, О.Г. Кальмана, О.М. Литвака. Втім, науковцями переважно аналізуються методи індивідуальної профілактики, набагато рідше – загальної. Що ж стосується визначення місця, ролі та значення усієї сукупності методів кримінологічного впливу в системі механізму протидії злочинності, то ця проблематика залишалась поза увагою кримінологів.

У загальному значенні метод означає спосіб діяльності, що переслідує досягнення певної мети; сукупність прийомів або операцій практичного або теоретичного освоєння дійсності [1, с.522]. У більшості випадків це по-

няття застосовують як визначення способу практичної діяльності, прийому або способу дії. Широко його використовують і у сфері кримінології, де методи найчастіше визначаються як “різноманітні форми організації, контролю та управління практичною діяльністю соціальних суб'єктів” у сфері протидії злочинності [2, с.75].

Вважаємо, що в цьому сенсі і треба надалі розуміти методи протидії злочинності (кримінологічного впливу), тобто як способи цілеспрямованої, організуючої діяльності людей. При цьому варто підкреслити, що методи спрямовані на досягнення поставлених цілей діяльності, вирішення її завдань. Тривалий час вважалось, що для кримінологічної теорії та практики важливою є, насамперед, розробка проблеми методів впливу у широкому і вузькому змістовних аспектах, тобто відносно загальної та індивідуальної профілактики злочинів [3, с.39].

Проте, джерелом виникнення проблем у застосуванні методів є рівень впливу, хоча і сутність методів може бути зрозумілою лише у зв'язку з тією або іншою практичною діяльністю. У цьому зв'язку нам представляється, що метод є певним, заснованим на суб'єктивній стороні, засобом, через який суб'єкт співвідноситься з об'єктом. Тут необхідно підкреслити, що саме в об'єктах, цілях і умовах діяльності варто шукати специфіку застосування тих або інших методів.

Методи кримінологічного впливу є складним компонентом в ланцюзі інтегративних зв'язків механізму протидії злочинності: цілі впливу – принципи впливу – методи впливу – прийоми впливу. Представляється, що зв'язок методів із принципами цілком закономірний, тому що без методів і принципів неможливо домогтися досягнення поставлених цілей протидії. Далі, методи, як і принципи, у цій діяльності тільки частина, без якої не може існувати загальне. Вони один без одного – ніщо. Доказом цьому є й те, що методи виступають як способи реалізації принципів, а останні складають змістовну основу методів. Принципи ж базуються на

цілях.

Однак між цими поняттями є істотна різниця. Так, у суб'єктивному сенсі принципи – це основні положення, передумови; в об'єктивному – це вихідний пункт, першооснова. Отже, у діяльнісному відношенні принципи – це вихідні засади застосування методів (способів) здійснення діяльності. Принципи не вибирають, їм слідують, ними керуються. У свою чергу, методи носять більш складний, альтернативний характер, завжди можливим є їх вибір, заміна одного іншим. Методи кримінологічного впливу являють собою своєрідну абстракцію, можливість вибору в кримінологічному процесі.

Слід зазначити, що методи мають тісний зв'язок і з функціями. Останні показують, що робити, і що варто зробити керуючій системі, щоб адекватно відобразити сформульовані цілі, розробити та реалізувати необхідний управлінський вплив, проконтролювати його ефективність. У свою чергу, методи здатні відповістити на запитання, як здійснити цей вплив, якими способами. За своєю суттю, напрямки діяльності визначаються за допомогою нормативного регулювання, а способи – знаннями і досвідом роботи.

Прийнято вважати, що методи впливу – це методи здійснення функцій управління [4, с.128]. При цьому конкретна діяльність щодо реалізації функцій управління має і відповідні методи. Це значить, що методи завжди пов'язані з конкретною функцією, що в остаточному підсумку визначає зміст методу. Інакше кажучи, цілеспрямований системний вплив на керований об'єкт може здійснюватися за допомогою різноманітних методів. Вони та їхній зміст відображають процес розвитку даного феномена.

Необґрунтоване використання одного методу впливу там, де потрібне застосування інших методів, може спричинити наслідки негативного плану. Наприклад, послаблення примусової практики у боротьбі зі злочинністю, невинуватого їхнє забуття і використання тільки громадського виховного впливу, як правило, обумовлює настання небажа-

них змін у колективній свідомості.

Не менш важливе значення при характеристиці методів впливу відіграє і та обставина, що вони обумовлені об'єктивними процесами, що відбуваються у суспільстві, конкретно-історичними умовами, характером керованих об'єктів, змістом розв'язуваних завдань тощо. Разом із тим неприпустимо применшувати значення суб'єктивного фактора, тому що від компетентності, наукової обізнаності, професійного рівня, наявності тих або інших професійних навичок, уміння приймати правильні рішення виконавців багато в чому залежить їхнє виконання.

Отже, у системі суб'єктів протидії злочинності та їхнього управлінського компонента значною є роль керівних кадрів, тому що від них залежить застосування методів впливу, хоча як система в цілому, так і кадри, не вільні в їхньому виборі. Особливого значення вказана обставина має в сучасних умовах. Вона, за суттю, відіграє вирішальну роль, коли формуються об'єктивні передумови.

Ефективність того або іншого методу впливу залежить також від ситуації, в якій він застосовується. Методи і засоби, які з успіхом були застосовні в середовищі з відносно низьким рівнем маргіналізації, виявляються неефективними там, де значною є частка осіб із широким злочинним досвідом, вираженими деформаціями індивідуально-мотиваційної сфери тощо. Навіть в одній і тій самій спільності певні особи відчувають потребу в незалежності, самостійності, інші звикли, аби їх направляли. Одну людину достатньо попередити про неприпустимість вчинення певних дій, іншій потрібні суворі заходи заборони та припинення. Для виконавця дуже важливо правильно не тільки обрати, але й поєднати методи впливу, з огляду на ділові та особисті особливості контингенту, його склад, минулий і теперішній соціально-психологічний стан.

Зараз у застосуванні методів кримінологічного впливу за кордоном спостерігається відмова від суворої регламентації відповід-

них процесів, пошук таких форм, які сприяли би розвитку ініціативи, надавали системі необхідну в умовах бурхливої соціальної діяльності гнучкість. Без цього вже неможливо швидко перебудувати систему протидії злочинності, пристосовувати її структуру до нових вимог сьогодення [5, с.54].

Методи впливу в сфері протидії злочинності не тільки застосовуються відповідними суб'єктами, але мають і зворотний вплив. Вони беруть участь у формуванні стилю роботи виконавців. Нерідко можна зустріти ситуацію: кадри суб'єктів протидії злочинності, які сформувались в умовах переваги певних методів над іншими поступово перетворюються на носіїв тільки цих методів, намагаються їх зберегти, усіляко перешкоджаючи впровадженню нових, більше гнучких методів і технологій.

У наш час на методи кримінологічного впливу значно впливає науково-технічний прогрес. За своєю суттю він насичує зазначені методи досягненнями науки і техніки, дозволяє широко впроваджувати найбільш прогресивні організаційні форми і структури управління, створює можливість маневрувати матеріальними, трудовими, фінансовими та іншими ресурсами. Цей очевидний факт у розвитку суспільства особливо зараз формує проблему як підбору кадрів, їхньої підготовки і перепідготовки, так і належного матеріального забезпечення цього важливого виду діяльності.

Спостерігається нерозривний зв'язок методів з компетенцією суб'єктів протидії злочинності, тому що в компетенцію включаються цілі, завдання, функції, а також повноваження, що конкретизують способи впливу на керовані підсистеми або конкретні об'єкти.

На підставі викладеного констатуємо: методи впливу не ізольовані один від одного, а тісно пов'язані між собою, і утворюють підсистему у вигляді інтегрованої супідрядної сукупності способів впливу суб'єктів протидії злочинності на керовані об'єкти для досягнення певних цілей.

На закінчення представляється доцільним розглянути деякі умови, що сприяють загальному вдосконалюванню застосування методів кримінологічного впливу в будь-якій ланці механізму протидії злочинності, у тому числі у системі суб'єктів. Тим більше, що від них багато в чому залежить ефективність застосування зазначених методів. На наш погляд, про вказані умови можна говорити в різних аспектах, наприклад, такому, що охоплює вимоги до взаємин співробітників з населенням, а також як про якість кримінологічної, внутрішньо організаційної та управлінської діяльності, їх законності та ефективності.

У будь-якому разі виділення умов удосконалювання застосування методів кримінологічного впливу дозволяє значно розширити традиційне уявлення про якість функціонування конкретних елементів механізму протидії злочинності, про шляхи посилення інтегративних зв'язків усередині його структури, сприяє демократизації відповідних інститутів. Отже, цей вид відносин обумовлює властивість практики правоохоронної діяльності.

Зміст вказаних умов охоплює сферу зовні спрямованої та внутрішньо організаційної діяльності та втілюється в цілій низці форм, основними з яких є: політична коректність, етична культура, правова культура, організаційна культура, зовнішня культура тощо. Вважаємо за недоцільне зараз докладно зупинятися на характеристиці цих форм і відповідних умов в усьому розмаїтті їх проявів. Підкреслимо лише таку наступну важливу обставину.

Серед широкого кола проблем у діяльності щодо протидії злочинності важливе значення має забезпечення тісного взаємозв'язку, взаємозумовленості та інтеграції наведених умов і форм удосконалювання. Вбачається, що в ідеалі їх творчий і заснований на безальтернативній основі синтез повинен забезпечити якісний перехід функціонування механізму протидії злочинності на новий рівень із урахуванням усієї сукупності досяг-

нень в організації та здійсненні кримінологічного процесу, організації праці, використанні технічних засобів і впровадження нових наукових розробок у практику. Іншими словами, умови застосування методів кримінологічного впливу необхідно розглядати через призму якості розв'язуваних завдань.

ЛІТЕРАТУРА

1. Великий тлумачний словник української мови /Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. –К.; Ірпінь: ВТФ „Перун”, 2002. –1440 с.
2. Игошев К.Е., Шмаров И.В. Социальные аспекты предупреждения правонарушений. –

М.: Высшая школа, 1980. –230 с.

3. Алексеев А.И., Герасимов С.И., Сухарев А.Я. Криминологическая профилактика: теория, опыт, проблемы: Монография. –М.: Изд-во НОРМА, 2001. –496 с.

4. Теория управления в сфере правоохранительной деятельности /Под ред. В.Д. Малкова. –М.: Академия МВД СССР, 1990. –324 с.

5. Быргэу М.М., Литвинов А.Н. Опыт системного исследования профилактики преступлений: Современное состояние проблемы. –М.: «Юркнига», 2004. –160 с.

Литвинов О.М. Методи впливу в системі механізму протидії злочинності // Форум права. -2006. -№ 3. -С.77-80 [Електронний ресурс]. -Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2006-3/06lommpz.pdf>

Виконаний аналіз місця, ролі та значення методів кримінологічного впливу в системі механізму протидії злочинності, а також визначено основні умови їх застосування.

***

Литвинов А.Н. Методы воздействия в системе механизма противодействия преступности

Выполнен анализ места, роли и значения методов криминологического воздействия в системе механизма противодействия преступности, а также определены основные условия их применения.

***

Litvinov A.N. Methods of influence in the system of crime prevention mechanism

The article is devoted to analysis of criminological influence methods position, role and meaning in the system of crime prevention mechanism and to definition of main conditions of their application.